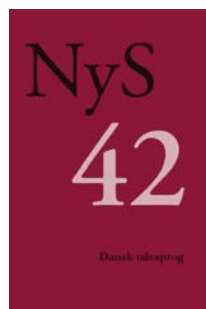

NyS

Forfatter:	Peter Widell
Anmeldt værk:	Niels Møller Nielsen: <i>Argumenter i kontekst: Introduktion til pragmatisk argumentations-Analyse</i> . Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2010 (195 s.)
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier 42. Dansk talesprog</i> , 2012, s. 181-190
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anmeldelse

Niels Møller Nielsen: Argumenter i kontekst: Introduktion til pragmatisk argumentationsanalyse.

Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2010 (195 sider).

PETER WIDELL

Med Niels Møller Niensens bog *Argumenter i kontekst: Introduktion til pragmatisk argumentationsanalyse* har vi fået en længe savnet bog. I de seneste 40 år har der internationalt fundet en rivende udvikling sted – især i angelsaksisk filosofi – i synet på forholdet mellem logik og argumentation. Denne udvikling har hidtil været underbelyst i en dansk sammenhæng. Med Niels Møller Niensens bog er der imidlertid rådet bod på denne uheldige tingenes tilstand. Men ikke blot det. Niels Møller Niensens bog er også et eksempel på, hvordan disse internationale landvindinger vil kunne udmøntes som nyttigt lærebogsstof til kvalifikation af metoddebatten og til hævelse af niveauet for tekstforståelsen, en af kerneydelserne inden for humaniora. Niels Møller Niensens bog er en særdeles nyttig lærebog i, hvordan ikke blot argumentative tekster, men også – kan det vise sig som særlig sidegevinst – tekster i almindelighed lader sig forstå og producere.

Argumenter i kontekst handler hovedsagelig om logik og argumentation. Men bogen handler også om retorik og udgør i den egenskab et hårdt tiltrængt korrektiv til den retorikforståelse, der har kendetegnet humaniora på godt og – især – ondt i de senere år. Niels Møller Nielsen vil med sin bog gerne slå et slag for, at man erkender, at der faktisk findes *et rationelt grundlag* i humaniora og at man herigennem vil kunne overvinde den udbredte hang til relativisme, der hersker i humaniora og samfundsvidenskab i disse år. Faktisk er det et af hovedbudskaberne i Niels Møller Niensens bog, at vi i de sproghandlinger, vi udfører, når vi argumenterer, og i den logiske struktur, der ligger bag, vil kunne finde en underbygget modvægt mod netop denne relativisme. Inden for retorikken i dag er det en udbredt opfattelse, at argumentation alene er

af strategisk-persuasiv karakter, og at ethvert argument – og enhver standard for argumentation – i virkeligheden er relativ til tid og sted og helt igennem bestemt af de til enhver tid rådende magtforhold.¹ Heroverfor fremfører Niels Møller Nielsen – med vægtige argumenter, som han henter støtte til hos bl.a. Karl Popper, John Searle, Paul Grice og især Jürgen Habermas – at argumentation i virkeligheden hviler på *universelle forudsætninger*, det ikke vil være muligt at distancere sig fra i strategisk-persuasiv indstilling.

Den store inspirator for Niels Møller Nielsen er Herbert Paul Grice, hvis tanker om forholdet mellem sprog og logik går som en rød tråd gennem hele Niels Møller Niensens bog.

Grices tanker om forholdet mellem logik og sprog er revolutionære, men enkle. De fjerner med ét slag et problem, som man hidtil har fundet uoverstigeligt. Problemet var, at den *førsteordens prædikatslogik*, som var udviklet af Gottlob Frege, Bertrand Russell og Ludwig Wittgenstein fra 1870'erne og frem til omkring 1920, og som blev bragt på endelig form af David Hilbert & Wilhelm Ackermann (1950/1928), tilsyneladende står i et uklart forhold til det naturlige sprog. Det har ført til to lige utilfredsstillende holdninger til forholdet mellem sprog og logik, nemlig enten, at man – som mange formelle logikere – har betragtet det naturlige sprog som utilstrækkeligt til artikulation af i hvert fald videnskabelige opgaver og problemstillinger, eller, at man – som de fleste retorikere – har set den formelle logik som en falsk og fattig erstatning for den praktiske logik, vi kender fra dagligdagen. Løsningen, som Grice står for – og som han har præsenteret dels i en forelæsningsrække på Harvard i 1967, dels i en kort senere artikel (Grice 1975) – er lige så enkel, som den er genial. Den går simpelt hen ud på at *løse logikken fra sit traditionelle bånd til den sprogligt artikulerede sætning og se den som et langt mere omfattende fænomen, der også indbefatter tanken, sådan som den kommer til udtryk i handling og perception*. Herved vil man kunne se, at der – som mange formelle logikere hævder, men de fleste retorikere desværre stadig benægter – faktisk findes et strikt, tvingende grundlag for, hvordan man argumenterer, og at det netop skal findes i den førsteordens prædikatslogik, Frege har grundlagt.

Det synes også at være den antagelse, Niels Møller Nielsen går ud fra i sin bog, dog uden at give den et navn og uden – synes jeg – at have draget de fulde konsekvenser af den.

Men hvad handler Niels Møller Nielsens bog egentlig om? Efter en grundig redegørelse for de filosofiske udgangspunkter for argumentationsteorien (kapitel 1) – det er her, han bl.a. kommer ind på Popper og Habermas i sin tilbagevisning af relativismen – og efter at have skitseret det griceanske grundlag for sin teori (kapitel 2), gennemgår Niels Møller Nielsen dels den konventionelle argumentationsteoris beskrivelse af *argumentationens og det enkelte arguments struktur* (kapitel 3), dels *det formallogiske krav om logisk gyldighed*, sådan som det er realiseret i den såkaldte *udsagnslogik* (som i parentes bemærket danner grunddelen i førsteordens prædikatslogik) (kapitel 4). Det danner igen en solid baggrund for introduktionen af den afgørende griceanske *distinktion mellem, hvad der eksplicit siges, når vi meddeler os til hinanden, og hvad vi handlemæssigt normalt er i stand til at slutte af det sagte* – også kaldet distinktionen mellem *sproglig mening* og *talers mening* eller som Niels Møller Nielsen – med et lidt uheldigt valg af terminologi – kalder den: distinktionen mellem *betydning* og *mening*² (kapitel 5). Efter at have set på den engelsk-amerikanske ny-retoriske argumentationsteoretiker Stephen Toulmins forsøg på at betragte logikken mere bredt som funderet i en række *induktivt tilvejebragte, feltafhængige slutningsregler* (med hovedfelterne *epistemisk, teknisk, praktisk-etisk* og *værdibaseret argumentation*) snarere end i et lukket system for strikt bevisførelse, som det fx finder sted i geometrien (kapitel 6), introduceres vi videre til kernestykket i Grices 1975-artikel, nemlig det såkaldte *princip for sprogligt samarbejde*, således som det videre er udmøntet i hans fire såkaldte konversationsmaksimer, nemlig (1) *kvantitetsmaksimen* om, at man som taler altid skal gøre sin tale *informativ* for hører, (2) *kvalitetsmaksimen* om, at man som taler altid skal *tale sandt*, (3) *relationsmaksimen* om, at man som taler altid skal forholde sig *relevant* i talesituationen og (4) *mådesmaksimen* om, at man som taler altid skal *tale korrekt og ordentligt* (kapitel 7). Disse fire rationalitetsmaksimer for kommunikation danner den egentlige forudsætning for, at vi kan forstå og operere med den tidligere omtalte distinktion mellem, hvad der siges, og hvad der skal sluttes af det sagte. Eller som

Grice formulerer det: forudsætningen for, at vi som en væsentlig del af vores sprogkompetence ved siden af det eksplicite, bogstavelige sprog også er i stand til at betjene os af og forstå (konventionelle og konversationsnelle) *implikaturer*. I bogens sidste to kapitler (kapitel 8 og kapitel 9) behandler Niels Møller Nielsen endelig det hollandske *pragma-dialektiske program for argumentationsanalyse*, et program, der – med delvis inspiration fra Grices implikaturteori – prøver at se på argumentation som *et rationelt, formelt fastlagt logisk struktureret dialogforløb*, hvor en række *sprogbehandlinger*³ udveksles mellem en protagonist og en antagonist med henblik på at nå til en klarere og mere principiel afgørelse i en given sag.

Hovedindtrykket, man får af *Argumenter i kontekst*, er, at der på mange måder er tale om en teori-introducerende bog. Det betyder dog ikke, at der ikke levnes plads til introduktionen af en analysemodel for argumentation og for gennemgang af en række eksempler. Tværtimod. De to afsluttende kapitler er netop med til at gøre bogen også til en god lærebog i argumentationsanalyse. Her danner især demonstrationen af, hvordan man gennem såkaldt *rekonstruktiv analyse* kan fremdrage de skjulte præmisses i en tekst som udgangspunkt for en egentlig kritik, et væsentligt bidrag til argumentationsanalysen i Danmark. Gennem denne analysemåde – oprindeligt udarbejdet af de hollandske pragma-dialektikere Frans van Eemeren og Robert Grootendorst (2004) – bringes mange af de temaer, vi bliver introduceret til i Niels Møller Niensens bog, endeligt i spil. Ikke mindst hans demonstration af, hvordan man med udgangspunkt i en logisk gyldig, men triviell slutningsform, et såkaldt ”logisk minimum”, via forskellige feltafhængige former for generaliseringer vil kunne nå frem til et muligt og sandsynligt underliggende ”pragmatisk maksimum”⁴ og dermed til den intenderede implikatur hos taler, synes at kunne give argumentationsanalysen i Danmark langt bedre vilkår, end den hidtil har haft.⁵

Som det fremgår af oversigten, er det en imponerende række discipliner, emner og skoledannelser, Niels Møller Nielsen når at komme ind på i sin bog. Men det er måske også lidt af en svaghed ved bogen både ud fra en teoretisk og en pædagogisk-fremstillingsmæssig betragtning, at den vil favne så bredt. Især det forhold, at bogen forsøger sig med en dobbeltorganisering, dels emne- og temamæssigt – med overskrifter

som ”logisk gyldighed”, ”argumentation i kontekst”, ”kommunikationslogik”, ”dialoglogik” – dels efter retninger og skoledannelser – med overskrifter som ”konventionel argumentationsteori”, ”klassisk logik” og ”ny-retorisk argumentationsteori” – gør det det undertiden vanskeligt at orientere sig såvel for den teoretisk uindviede som for den, der blot vil have en praktisk indføring i tekst- og argumentationsanalyse. Hertil er der for mange tråde i bogen til, at man kan finde og holde fast i den bestemte røde tråd, man gerne vil følge alt efter om ens temperament er til teoriehistorisk overblik eller til tekstanalyse.

Niels Møller Niensens bog ville under alle omstændigheder have stået stærkere, tror jeg, såvel teoretisk som pædagogisk, hvis der var blevet draget de fulde konsekvenser af inspirationen fra Grice. Selv om det nok havde svækket det teoriehistoriske sigte, om man konsekvent var gået rent griceansk til værks – logikken er trods alt oprindeligt udviklet som en sprogløgnik, sådan som Niels Møller Nielsen fremstiller det i sin bog – kunne det, tror jeg, have skabt større teoretisk og pædagogisk enhed og dybde i bogen.

Der er, som jeg ser det, især fire forhold i Niels Møller Niensens bog, der hæmmer udviklingen af et mere fuldgyldigt griceansk fundament for argumentationsteorien:

- (1) Niels Møller Nielsen skriver, at ”[...] betydning er noget som er knyttet til sproget selv [...]” til ”[...] sprogkoden” (s. 42). Dermed forudsætter han sprogsystemet som forudsætning for tale, hvor Grice omvendt mener, sprogsystemet allerførst skal skabes og opretholdes gennem argumentativ forhandling blandt sprogsamfundets medlemmer.
- (2) Niels Møller Nielsen mener, der eksisterer et *velvillighedsprincip* ved siden af Grices samarbejdsprincip for kommunikation. Grice derimod finder ikke et sådant princip nødvendigt. Velvillighedsprincippet er et tolkningsprincip, sådan som også princippetets ophavsmand, den amerikanske sprogfilosof Donald Davidson, forstår det.⁶ Men tanker kræver ifølge Grice ingen tolkning. Logikken og motivationen til at følge den ligger allerede gemt i de

handlemuligheder, der byder sig til i talesituationen. De skal ikke tolkes frem styret af noget velvillighedsprincip for sproglig formulering: Siger A ”Der er øl i køleskabet” er det umiddelbart muligt for B at slutte, at han bliver tilbudt en øl.

- (3) Niels Møller Nielsen siger: ”Logik er et metasprog [...] et forsøg på at beskrive nogle systematiske træk ved sproget” (s. 59). Dermed gøres logik til sprog, stik imod ånden i Grices teori. De gyldige slutningsformer er ikke en del af sprogbrugerens kritiske ressourcer, som Niels Møller Nielsen mener (s. 43). De bor allerede i perception og handlen, hvad også formuleringen ”*re*-konstruktion” røber (se nedenfor).⁷
- (4) Niels Møller Nielsen ser *argumentationsanalyse dels som rekonstruktion, dels som kritik*. Ideen bag denne opfattelse er, at det må være en betingelse for kritik, at man kan identificere det, man vil kritisere, hvor en sådan identifikation igen forudsætter, at det, man vil identificere, eksisterer uafhængigt af identifikationen. Derfor må argumentativ kritik forudsætte rekonstruktion. Men desværre er sagen ikke så enkel. Rekonstruktion kræver også en forudgående normativ indstilling. Bruger A ordet ”konge”, kan vi vanskeligt uddrage, hvad A mener, uafhængigt af en viden om de normer, han lægger til grund for ordets brug. Derfor må konstruktion også være kritik.

Ifølge min opfattelse strider alle fire punkter mod en mere fuldgyldig indfrielse af de griceanske præmisser for argumentativ diskurs og hindrer dermed en mere homogen fremstilling af argumentationsteorien. Niels Møller Nielsen skriver: ”[...] det sprogfilosofiske grundlag for den i denne bog fremstillede pragmatikforståelse lægger [...] op til en apriorisk teori om rationalitet. Som vi skal se [...] aktualiserer Grices samarbejdsprincip en indsigt som Habermas har teoretiseret mere overordnet – nemlig den indsigt at rationalitet er sproglig, og når man laver en universel analyse af sprogets handlemuligheder, så får man samtidig en teori om rationalitet med i købet” (s. 24). Dette synes at være et godt grundlag for realiseringen af de griceanske kerneintentioner. Imidlertid: Når Niels Møller Nielsen forudsætter sproget som

semantisk system, snarere end som en pragmatisk sammenhæng for, hvordan man i første række kan opbygge sproglige meningsindhold (jf. (1)), når han vælger at se de handlemæssige sammenhænge, sproget er indfældet i, som en slags sproglige tolkningssammenhænge (jf. (2)), og når han vælger at se logikken som et metasprogligt beskrivelsesredskab snarere end som en kritisk-normativ platform for validering af argumenter (jf. (3) og (4)), så mangler der stadig nogle væsentlige elementer for at kunne sige, at vi har med en fuldt realiseret griceansk argumentationsteori at gøre. Ikke mindst mangler vi at kunne se argumentationsteorien ikke blot som argumentationsteori i snæver forstand, men også som en fuldgyldig teori for tekstbehandling i almindelighed. Det vil så i givet fald være den sidegevinst, jeg indledningsvis i artiklen sigtede til. Da vil vi kunne se på en tekst som et stykke fastfrosset argumentation, det altid vil være muligt at genoptø som led i en fortsat argumentativ fastlæggelse af dens tekstlige identitet.

Men det får nok vente. Indtil videre skal vi derfor være glade for Niels Møller Nielsens bog. Den er – ud over at være en indføring i argumentativ logik – et kærkomment bidrag til styrkelsen af argumentationsanalysen, men også – så langt det nu bærer – af tekstanalysen i almindelighed i Danmark.

Peter Widell
Aarhus Universitet
norwidell@hum.au.dk

NOTER

- 1 Et sådant relativistisk synspunkt propageres i Charlotte Jørgensen & Lisa Vil-ladsen (2009).
- 2 Niels Møller Nielsens valg af termerne ”betydning” og ”mening” er ikke det heldigste. Normalt er termparret knyttet til de to hovedfunktioner i udsagnet, nemlig funktionen at referere til noget i verden og funktionen at sige noget om det, man har refereret til. Denne termbrug kan føres tilbage til Frege, jf. den nylige oversættelse til dansk af Freges værker (Frege 2002/1892). I den engelske litteratur kalder man normalt det, Niels Møller Nielsen kalder ”betydning”, for ”meaning”. To af pionererne inden for griceansk pragmatik, Dan Sperber og Deirdre Wilson, har netop udgivet en bog med titlen *Meaning and Relevance* (Sperber & Wilson 2012). Her betyder ”meaning” netop det modsatte af, hvad Niels Møller Nielsen forstår ved udtrykket ”mening”.
- 3 Igen et ikke helt heldigt termvalg. Den rigtige oversættelse af ”speech act” – det engelske udtryk for begrebet – er *talehandling*. ”Sproghandling” signalerer, at kommunikation forudsætter sprog, hvilket er en ukorrekt karakteristik af denne handlingstype. ”Talehandling” derimod signalerer korrekt, at sprog alene er et produkt af kommunikative ønsker og behov, men ikke nødvendigvis forudsætter noget semantisk grundlagt sprogsystem.
- 4 Da Niels Møller Nielsen har valgt kun at præsentere et repræsentationssystem for den udsagnslogiske del af førsteordens prædikatslogik, er hans ”logiske minimum” mere abstrakt beskrevet, end det behøvede at være. Hos ham er *modus ponens* alene udtrykt udsagnslogisk – ”Hvis p og p medfører q, så q” – hvor vi i stedet kunne have en prædikatslogisk notation – Hvis A er P og hvis det for alle x gælder, at det, at x er P, medfører, at x er Q, så er $A \rightarrow Q$ – dvs. en notation med egennavne, variable, prædikater og kvantorer. Valget af den udsagnslogiske ud-gave af *modus ponens* kan være velbegrundet ud fra pædagogiske hensyn og er vel egentlig et rimeligt valg, når man ser på bogens centrale publikum: Vi får nemlig en simplere og lettere håndtérbar notation. Men det betyder også, at store dele af analysen frem mod det ”pragmatiske optimum” er overladt til argumentationsanalytikerens intuition, hvor vi i stedet kunne have betjent os af en mere strikt formalisering og analytisk skarphed, som vi kender den fra førsteordens prædikatslogik.
- 5 Den hidtil hyppigst anvendte lærebog i argumentationsanalyse, Jørgensen & Onsborg (2008/1987), er i den sammenhæng stort set ubrugelig, idet det ikke

bliver sandsynliggjort endsige formelt ekspliciteret, hvilke slutningsformer eller implikaturer der ligger bag de argumenter, der analyseres i bogen.

- 6 For Davidson har en tanke form af en sætning af formen "*p*" er sand, *bviss p*, dvs. en sætning, hvor et udtryk tillægges en mening, via de sandhedsbetingelser, der gælder for sætningernes korrekte anvendelse.
- 7 Tanken om logik som metasprog er velkendt. Den stammer oprindelig fra Bertrand Russell, men er især kendt fra David Hilberts såkaldte metamatematiske program for ren syntaktisk bestemmelse af slutningsmønstrene i forskellige objektsprog (Hilbert 1905). Bestemmelsen er imidlertid rent udvendig i forhold til forståelsen af logikken som en førsteordens handlingslogik. Den hilbertske variant er alene deskriptivt anlagt. Den er ikke egentlig *normativ* i betydningen forankret i de griceanske maksimer.

LITTERATUR

- Eemeren, Frans H. van og Rob Grootendorst (2004) *A systematic theory of argumentation the pragma-dialectical approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frege, Gottlob (2002/1892) ”Om mening og betydning”. Gottlob Frege *Filosofiens sprogets og matematikkens grundlag*. Aarhus: Philosophia, 159-182.
- Grice, Herbert Paul (1975) ”Logic and Conversation”. Peter Cole & Jerry L. Morgan (red.) *Syntax and Semantics, 9: Pragmatics*. New York: Academic Press. (Genoptrykt i Herbert Paul Grice (1989) *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 22-41).
- Hilbert, David & Wilhelm Ackermann (1950/1928) *Mathematical Logic*. Chelsea Publishing Company: New York.
- Hilbert, David (1905) ”Über die Grundlagen der Logik und der Arithmetik”. Adolf Krazer (red.) *Verhandlungen des dritten Internationalen Mathematiker-Kongresses in Heidelberg vom 8. bis 13. August 1904*. Leipzig: Teubner. 174-85.
- Jørgensen, Charlotte & Lisa Villadsen (red.) (2009) *Retorik: Teori og praksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg (2008/1987) *Praktisk Argumentation*. 3. udgave. København: Nyt Teknisk Forlag.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson (2012) *Meaning and Relevance*. Cambridge: Cambridge University Press.